

Світлана Ситнік,

доктор психологічних наук, професор,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»,
вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5875-919X>

Вікторія Малиш,

старший викладач кафедри практичної психології,
Одеський національний морський університет,
вул. Мечникова, 34, м. Одеса, Україна,
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-6869-4822>

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ У СТРУКТУРІ ДЕТЕРМІНАНТ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

У статті представлено результати емпіричного дослідження емоційного інтелекту у структурі детермінант професійного самовизначення старшокласників. Йдеться про етап самовизначення людини, який передуює конкретному вибору професії і включає усвідомлення власних інтересів, досвід опанування різних професійних сфер та адекватні знання про себе і свої можливості. Більшість сучасних старшокласників має низький рівень емоційного інтелекту, не дуже добре розуміє свої емоції, не має високої потреби у самопізнанні та пізнанні інших, імпульсивна у своїх реакціях і не може ефективно керувати своїми емоціями. І це прямо пов'язано зі слабким інтересом до видів професій, які передбачають спілкування з людьми. Натомість старшокласники з вищим рівнем емоційного інтелекту виявляють більший інтерес до професій, пов'язаних із людьми, природою або художніми образами, більше цікавляться географією, літературою та мистецтвом. Емоційний інтелект впливає на емоційне ставлення старшокласників до вибору професії, пов'язаний із численними детермінантами професійного самовизначення, такими як автономність та самостійність у виборі професії, інформованість про світ професій, уміння планувати професійне життя, емоційне ставлення до ситуації вибору професії, соціальні, моральні, естетичні, утилітарні мотиви вибору майбутньої спеціальності. На професійне самовизначення старшокласників впливають п'ять базових чинників, серед яких важливе місце посідають мотивація, прийняття рішення про напрям професійної діяльності, вибір професійного середовища, урахування соціальних аспектів та впевненість у собі. Емоційний інтелект є важливим компонентом цього процесу, оскільки допомагає краще розуміти та керувати емоціями, які впливають на професійний вибір.

Ключові слова: емоційний інтелект, тип професії, професійне середовище, мотив вибору професії, професійна готовність, властивості особистості.

Вступ та сучасний стан досліджуваної проблеми. Психологічні дослідження останніх років показують, що професійне самовизначення старшокласників є важливим кроком їхнього життя (Сервачак & Романій, 2021, с. 118; Марчик та ін., 2021, с. 1 та ін.). Від правильного вибору залежать майбутнє молодих людей, їх успішність та задоволеність життям (Мартиненко, 2020, с. 152). У сучасному світі, де інформаційне навантаження та соціальні вимоги постійно зростають, важливу роль у професійному самовизначенні відіграє емоційний інтелект (Завязкіна та ін., 2021, с. 78 та ін.).

Узагальнення наукових здобутків дає змогу стверджувати, що процес професійного самовизначення охоплює розуміння власних емоцій, цінностей та інтересів, а також здатність адаптуватися до різних ситуацій і взаємодіяти з іншими людьми (Марчук, 2022, с. 23; Петриченко, 2023, с. 57 та ін.). Емоційний інтелект допомагає старшокласникам краще розуміти себе, свої цілі та прагнення, а також ефективно управляти своїми емоціями під час прийняття професійних рішень (Могиляста, 2020, с. 89). Тому вплив емоцій-

ного інтелекту на професійне самовизначення старшокласників є важливим аспектом їхнього вибору майбутньої професії.

Водночас емоційний інтелект є лише одним із багатьох чинників, що можуть впливати на вибір професії. Процес професійного самовизначення передуює конкретному вибору професії і включає усвідомлення власних інтересів, досвід опанування різних професійних сфер та адекватні знання про себе і свої можливості (Чечко, 2020, с. 40). До інших важливих детермінант професійного самовизначення гіпотетично віднесемо: здатність розуміти свої цінності, переконання, цілі і інтереси; здатність створювати плани та ставити перед собою цілі, структуруючи процес професійного самовизначення; здатність приймати рішення та працювати самостійно; наявність мотивації до вибору професії; властивості особистості, які визначають схильність до певного типу професійної діяльності. Ми припускаємо, що комбінація цих детермінант у поєднанні з емоційним інтелектом може впливати на професійне самовизначення старшокласників, спрямовуючи їх до вибору певних професійних

шляхів. Для перевірки цього припущення проведено емпіричне дослідження.

Мета – визначити роль емоційного інтелекту в структурі детермінант професійного самовизначення старшокласників. **Завдання дослідження:** 1) визначити характер взаємозв'язків між емоційним інтелектом та вибором професії; 2) виявити особливості професійного самовизначення осіб із високорозвиненим емоційним інтелектом; 3) установити зв'язки між особистісними детермінантами професійного самовизначення, емоційним інтелектом та вибором майбутньої професії; 4) з'ясувати роль емоційного інтелекту серед чинників професійного самовизначення старшокласників.

Матеріали та методи дослідження. Дослідження проводилося серед старшокласників віком 15–17 років у загальноосвітніх школах м. Одеси. У ньому брало участь 42 особи, які виконували такі тести: опитувальник емоційного інтелекту «ЕмІн» (Д.В. Люсін); визначення професійного типу особистості (Дж. Голланд); диференційно-діагностичний опитувальник (Є.А. Клімов); професійна готовність (А.П. Чернявська); визначення основних мотивів вибору професії (Є.М. Павлютенків); багатофакторне дослідження особистості (Р. Кеттелл).

Результати дослідження та їх обговорення. Результати показали, що у цілому в старшокласників превалував погано розвинений емоційний інтелект. Про це свідчить невисоке середнє значення показника EI, яке дорівнювало 79,17 бали з невеликою варіативністю індивідуальних оцінок ($\sigma = 13,07$; $CV = 16,5\%$). Найнижчими були дані за показниками розуміння емоцій, особливо чужих ($\bar{x} = 22,15$), управління емоціями ($\bar{x} = 17,02$), контролю експресії ($\bar{x} = 9,56$), а також міжособистісного аспекту емоційного інтелекту ($\bar{x} = 39,17$).

Щодо професійного самовизначення виявлено високу привабливість для досліджуваних професій типу «людина–художній образ» ($\bar{x} = 5,19$) та «людина–людина» ($\bar{x} = 4,93$), які свідчать про прагнення до творчого самовираження та соціальної взаємодії. Натомість професії, пов'язані з природою ($\bar{x} = 2,74$) та технікою ($\bar{x} = 3,26$), вибиралися менш часто. Найбільш популярними навчальними напрямками серед старшокласників були література та мистецтво ($\bar{x} = 3,12$), спорт і військова справа ($\bar{x} = 2,86$), а також географія та геологія ($\bar{x} = 2,69$). Менший інтерес виявлено до фізики, математики ($\bar{x} = 0,43$), хімії, біології ($\bar{x} = 1,45$). За методикою Голланда з'ясовано схильність досліджуваних до професійного середовища, яке передбачає творчість, мистецтво ($\bar{x} = 6,31$), сферу міжособистісних відносин ($\bar{x} = 5,36$), а якщо не такі, то до підприємницької та бізнес-сфери ($\bar{x} = 5,36$).

Результати кореляційного аналізу з використанням коефіцієнта рангової кореляції Спірмена показали наявність численних зв'язків емоційного інтелекту старшокласників з їхніми професійними вподобаннями (рис. 1).

Як видно з графіку, позитивно пов'язані з емоційним інтелектом професійні інтереси старшокласників стосуються професій типів «людина – людина» і «людина – художній образ», а також навчальних предметів із літератури та мистецтва, географії й геології. Окрім того, емоційний інтелект пов'язаний із бажанням працювати у соціальному та артистичному професійному середовищі. Негативні зв'язки виявлено з інтересом до техніки, радіотехніки та електроніки, реалістичного професійного середовища. Ці дані показують, що емоційний інтелект проявляється у схильності до взаємодії з оточуючими, завдяки чому посилюється бажання вибирати професійний шлях, який передбачає активні контакти з людьми.

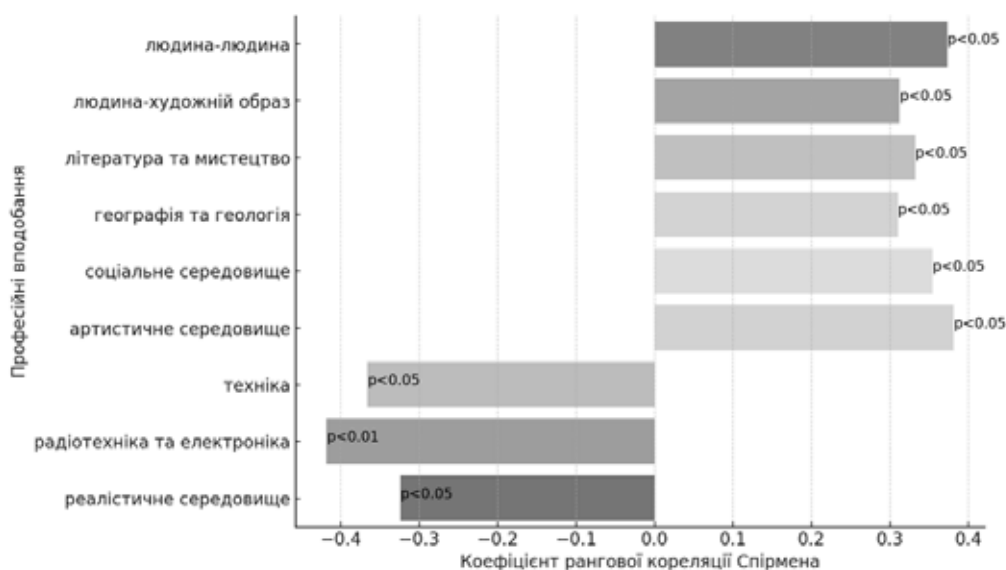

Рис. 1. Значущі кореляційні зв'язки між емоційним інтелектом і професійними уподобаннями старшокласників

Відмінності у показниках професійного самовизначення у старшокласників із високим (n=10) та низьким (n=10) рівнями ЕІ

Професійні вподобання	Групи; статистичні показники				Достовірність відмінностей	
	з високим ЕІ		з низьким ЕІ		t	p
	\bar{x}	σ	\bar{x}	σ		
Людина – природа	3.80	1,98	2.04	1.66	2.12	p<0,05
Людина – техніка	3,54	2,27	3,10	2,60	0,37	p>0,05
Людина – людина	5.21	1,27	3,12	1,52	2,36	p<0,05
Людина – знак	2.45	1,29	3.96	1,69	2,14	p<0,05
Людина – художній образ	6,33	1,25	4,12	1,14	2,49	p<0,05
Фізика – математика	0,30	0,11	0,00	0,00	1,96	p>0,05
Хімія – біологія	1,51	1,58	1,34	0,95	0,34	p>0,05
Радіотехніка – електроніка	2,20	1,94	1,82	1,11	0,22	p>0,05
Механіка – конструювання	1,72	1,57	1,13	1,45	0,89	p>0,05
Географія – геологія	3,34	0,68	2,22	1,16	2,36	p<0,05
Література – мистецтво	3,81	0,79	2,82	0,55	2,13	p<0,05
Історія – політика	2,90	1,29	1,24	1,03	3,26	p<0,01
Педагогіка – медицина	1,67	1,71	2,32	1,25	1,04	p>0,05
Підприємство – домогосподарство	2,61	1,51	2,23	1,69	0,56	p>0,05
Спорт – військова справа	3,35	1,64	2,81	1,41	0,74	p>0,05
Реалістичне середовище	4,86	1,81	4,22	1,32	0,85	p>0,05
Інтелектуальне середовище	3,32	1,16	4,89	1,45	2,73	p<0,01
Соціальне середовище	5,64	1,89	3,58	1,58	2,39	p<0,05
Офісне середовище	3,20	1,69	5,11	2,31	2,19	p<0,05
Підприємницьке середовище	6,55	0,97	4,72	1,68	2,90	p<0,01
Артистичне середовище	6,99	1,66	5,80	2,01	2,11	p<0,05

Примітки: \bar{x} – середнє значення; σ – стандартне відхилення; t – значення t – критерію Стьюдента; p – рівень достовірності відмінностей; критичні значення для n=20 такі: $t_{kp}(18; 0,05) = 2,1$; $t_{kp}(18; 0,01) = 2,88$

Наявність різноспрямованих кореляцій також є підставою для проведення якісного аналізу професійних уподобань старшокласників із високим рівнем емоційного інтелекту (n=10) порівняно з їхніми ровесниками, які відрізнялися низьким рівнем ЕІ (n=10). Середні значення показників професійних уподобань у цих групах підтверджують, що їх учасників можна розглядати як осіб, що значно відрізняються за своїм професійним вибором (табл. 1).

Під час аналізу даних таблиці можна спостерігати різницю у виборі професій між цими групами старшокласників. Так, досліджувані з вищим рівнем емоційного інтелекту виявляли більшу схильність до професій, пов'язаних із людськими взаєминами та природою, до навчальних предметів із літератури і мистецтва, географії та геології, ніж ті, у кого цей рівень нижчий. Останні віддають перевагу професіям, пов'язаним зі знаковими системами, радіотехнікою та електронікою. Щодо вибору професійного середовища, то старшокласники з низьким рівнем емоційного інтелекту вважають більш привабливими інтелектуальне та офісне середовища, тоді як тим, у кого рівень емоційного інтелекту вищий, більш подобається робота у соціальному, підприємницькому та артистичному середовищах.

У подальшому дослідженні виявлено, що емоційний інтелект мав взаємозв'язки з показниками професійної готовності, зокрема він був пов'язаний із такими

її проявами: автономністю та самостійністю у виборі професії (r=0,516; p<0,01); інформованістю про світ професій (r=0,601; p<0,01); умінням планувати професійне життя (r=0,380; p<0,05); емоційним ставленням до ситуації вибору професії (r=0,372; p<0,05), а також професійною готовністю у цілому (r=0,960; p<0,01). Із цих даних видно, що емоційний інтелект був пов'язаний із більшістю аспектів готовності до вибору професії, оскільки він впливав на емоційний фон та психологічний комфорт людини у ситуаціях професійного вибору, допомагаючи краще розуміти себе, свої потреби та емоції, а також керувати ними під час прийняття важливих рішень щодо вибору професії.

Стосовно мотивів вибору професії встановлено значущі зв'язки, які виявляв емоційний інтелект із такими мотивами: соціальними (r=0,579; p<0,01), моральними (r=0,342; p<0,05), естетичними (r=0,32; p<0,05), творчими (r=0,585; p<0,01), утилітарними (r=0,480; p<0,01). Тобто емоційний інтелект був пов'язаний із мотивами вибору професії, допомагаючи старшокласникам краще розуміти свої емоції, потреби та цінності, а також керувати ними у процесі прийняття важливих професійних рішень.

Вивчення взаємозв'язків емоційного інтелекту із властивостями особистості старшокласників показало, що прямі кореляції виявлені із самооцінкою (r=0,382; p<0,05), товариськістю (r=0,403; p<0,05),

емоційною стабільністю ($r=0,362$; $p<0,05$), сміливістю ($r=0,334$; $p<0,05$), радикалізмом ($r=0,421$; $p<0,01$), нонконформізмом ($r=0,342$; $p<0,05$), самоконтролем ($r=0,421$; $p<0,01$). Від'ємний зв'язок був виявлений із показником спокою – тривожності ($r=-0,356$; $p<0,05$). А отже, через здатність емоційного інтелекту сприяти кращому розумінню та керуванню емоціями він впливав на різні аспекти поведінки та взаємодії з іншими, а саме: із самооцінкою, товариськістю, емоційною стабільністю, сміливістю, радикалізмом, нонконформізмом, самоконтролем та спокоєм.

Напрямок зв'язку між показниками професійної готовності та вибором професій старшокласниками позначається від'ємним зв'язком між автономністю та інтересом до професій типу «людина – техніка» ($r=-0,332$; $p<0,05$), між інформованістю та професіями цього ж типу ($r=-0,335$; $p<0,05$), прямим зв'язком між умінням приймати рішення та інтересом до радіотехніки та електроніки ($r=0,322$; $p<0,05$), від'ємним – між умінням планувати професійне життя та вподобаннями щодо дисциплін з механіки та конструювання ($r=-0,313$; $p<0,05$). Із цих даних видно, що автономність, інформованість та інші особистісні характеристики мали значний вплив на вибір професій старшокласниками, зокрема на їхні професійні вподобання та готовність до певних типів професійних середовищ.

Емоційний інтелект, зокрема, сприяв розвитку особистісних властивостей, таких як самооцінка, товариськість, емоційна стабільність, сміливість, радикалізм, нонконформізм та самоконтроль, що допомагало старшокласникам краще орієнтуватися у своїх професійних уподобаннях та мотивувало їх до вибору тієї чи іншої професії.

Результати аналізу зв'язків мотивів вибору професії та вподобань старшокласників щодо професійної галузі виявили такі кореляції: соціальних мотивів – із вибором професій у галузі «людина – людина» ($r=0,368$; $p<0,05$) та соціальним професійним середовищем ($r=0,579$; $p<0,01$); естетичних мотивів – зі схильністю до галузі «географія – геологія» ($r=0,313$; $p<0,05$); пізнавальних мотивів – із професіями у галузях радіотехніки та електроніки ($r=0,319$; $p<0,05$), механіки та конструювання ($r=0,326$; $p<0,05$); творчих мотивів – з уподобаннями щодо професій у галузі «людина – людина» ($r=0,424$; $p<0,01$) та інтелектуальним професійним середовищем ($r=0,585$; $p<0,01$); матеріальних мотивів – із вибором професій у галузі «географія – геологія» ($r=0,363$; $p<0,05$); утилітарних мотивів – із професійним вибором галузей типу «людина – людина» ($r=0,405$; $p<0,01$). Ці результати показали, що професійний вибір старшокласників частково визначався їхніми мотивами та вподобаннями. Професійна мотивація виявилася цілком можливим чинником професійного самовизначення старшокласників.

Визначення кореляцій властивостей особистості з професійними вподобаннями старшокласників показало, що замкнутість пов'язана із вибором професій

у галузі «людина – техніка» ($r=-0,415$; $p<0,01$), з інтересом до механіки та конструювання ($r=-0,358$; $p<0,05$), бажанням працювати у реалістичному професійному середовищі ($r=-0,329$; $p<0,05$), тоді як товариськість – із вибором професій типу «людина – людина» ($r=0,563$; $p<0,01$), інтересом до географії та геології ($r=0,372$; $p<0,05$). Абстрактне мислення мало зв'язок із вибором професій у галузі «людина – знак» ($r=0,423$; $p<0,01$), а конкретне – із бажанням працювати у соціальному професійному середовищі ($r=-0,513$; $p<0,01$). Також емоційна нестабільність виявилася пов'язаною з вибором професій типу «людина – знак» ($r=-0,402$; $p<0,05$), а нормативність поведінки – із професіями «людина – людина» ($r=0,354$; $p<0,05$). Як свідчать ці дані, лише деякі властивості особистості (замкнутість – товариськість, конкретне – абстрактне мислення, емоційна нестабільність, нормативність поведінки) виявили лінійні зв'язки з певним професійним вибором старшокласників.

Як бачимо, професійне самовизначення старшокласників залежало від багатьох чинників та, ймовірно, їхнього поєднання. Щоб з'ясувати зміст комплексів детермінант, які впливали на вибір певної професійної галузі, а також щоб відповісти на питання щодо ролі, яку серед них відігравав емоційний інтелект, проведено факторний аналіз, у результаті якого виявлено п'ять факторів, сумарна інформативність яких становить 0,66, а отже, вони пояснювали 66% сумарної дисперсії ознак (рис. 2).

На діаграмі візуалізовано зв'язки між факторами та показниками професійного самовизначення старшокласників. Кожен колір вузла відповідає конкретному фактору, а найтісніше пов'язані з фактором показники – ті, навантаження на фактор у яких було найбільшим. Показники з найбільш потужними від'ємними кореляціями з фактором на зображенні найбільш віддалені від нього. Із представлених даних ми бачимо, що основними факторами, що впливають на орієнтацію у світі професій, є такі:

1. Мотивація професійного вибору. Вона відображає прагнення старшокласників отримати користь для себе і суспільства через вибір професії. Важливим компонентом цього чинника є емоційний інтелект, який допомагає краще розуміти свої емоції та потреби і враховувати їх під час вибору професії.
2. Вибір між гуманітарними та технічними галузями. Чинник впливає на подальше просування та прийняття рішення щодо конкретної професії.
3. Вибір професійного середовища. Він відображає спрямованість старшокласників на вибір певного професійного середовища, що вказує на їхні інтереси та цінності. Зазвичай вибір здійснюється між сферами бізнесу і творчої діяльності та інтелектуальною працею у науково-природничій галузі.
4. Вибір соціального професійного середовища. Чинник відображає спрямованість старшокласників на вибір професій, де важлива взаємодія з іншими людьми, де необхідні навички прийняття рішень, здатність до товарись-

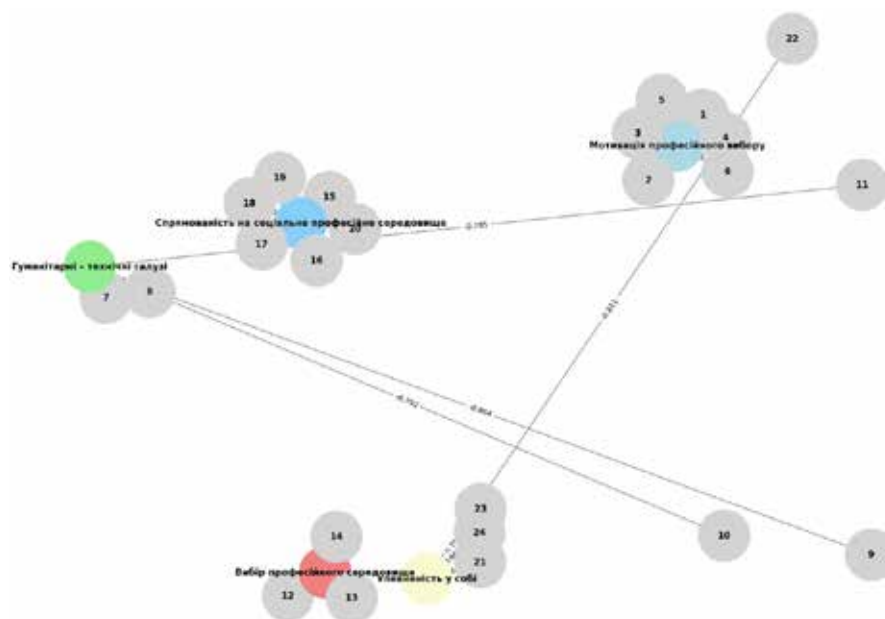

Рис. 2. Найбільш суттєві комплекси детермінант професійного самовизначення старшокласників, де: ● – фактор «Мотивація професійного вибору» (20,71% від загальної дисперсії ознак); ● – фактор «Гуманітарні/технічні науки» (13,43%); ● – фактор «Вибір професійного середовища» (11,75%); ● – фактор «Спрямованість на соціальне професійне середовище» (10,38%); ● – фактор «Упевненість у собі» (9,84%); 1 – утилітарні мотиви; 2 – соціальні мотиви; 3 – емоційний інтелект; 4 – творчі мотиви; 5 – інформованість про світ професій; 6 – автономність та самостійність у виборі професій; 7 – література – мистецтво; 8 – людина – художній образ; 9 – радіотехніка – електроніка; 10 – людина – техніка; 11 – механіка – конструювання; 12 – підприємницьке середовище; 13 – артистичне середовище; 14 – естетичні мотиви; 15 – соціальне середовище; 16 – людина – людина; 17 – уміння приймати рішення; 18 – товарищескість; 19 – нормативність поведінки; 20 – емоційна стабільність; 21 – сміливість; 22 – спокій; 23 – самооцінка; 24 – емоційне ставлення до вибору; сіра лінія позначає зв'язок із фактором

кості та дотримання норм поведінки. 5. Упевненість у собі. Вона впливає на сміливість, самооцінку та емоційне ставлення до вибору професії.

Висновки.

1. Показано, що більшість сучасних старшокласників має низький рівень емоційного інтелекту. Вони не дуже добре розуміють свої емоції, не мають високої потреби у самопізнанні та пізнанні інших, імпульсивні у своїх реакціях і не можуть ефективно керувати своїми емоціями. Також вони мають неадекватне уявлення про те, як їх сприймають інші люди, і низьку установку на позитивне та оптимістичне сприйняття себе та інших.

2. Виявлено, що емоційний інтелект прямо пов'язаний з інтересом до певних видів професій, які стосуються спілкування з людьми, взаємодії природою або художніми образами, з інтересом до літератури, мистецтва, географії та ін.

3. Визначено, що старшокласники з вищим рівнем емоційного інтелекту виявляють більший, ніж ті, що мають низький рівень EI, інтерес до професій, які потребують спілкування та емоційної взаємодії, більш схильні вибирати професії, пов'язані з людьми, природою або художніми образами, більше цікавляться географією, геологією, літературою та мистецтвом.

4. З'ясовано, що емоційний інтелект впливає на емоційне ставлення старшокласників до вибору професії, він пов'язаний із численними детермінантами професійного самовизначення, такими як автономність та самостійність у виборі професії, інформованість про світ професій, уміння планувати професійне життя, емоційне ставлення до ситуації вибору професії, соціальні, моральні, естетичні, утилітарні мотиви вибору майбутньої спеціальності.

5. Установлено у факторному аналізі, що на професійне самовизначення старшокласників діють п'ять базових чинників, серед яких важливе місце займають мотивація, прийняття рішення про напрям професійної діяльності, вибір професійного середовища, урахування соціальних аспектів та впевненість у собі. Емоційний інтелект є важливим компонентом цього процесу, оскільки допомагає краще розуміти та керувати емоціями, які впливають на професійний вибір.

ЛІТЕРАТУРА

1. Завязкіна Н.В., Лисенко І.П., Полудень І.В. Роль емоційного інтелекту в професійному самовизначенні підлітків. *Габітус*. 2021. № 17. С. 77–81. DOI: 10.32843/2663-5208.2021.27.12.

2. Мартиненко О.О. Загальні особливості професійного самовизначення сучасних старшокласників. *Габітус*. 2020. Вип. 16. С. 151–155. DOI: 10.32843/2663-5208.2020.16.24.

3. Марчик В.І. Професійне самовизначення випускників у різних населених пунктах. *Освіта та наука у мінливому світі: проблеми та перспективи розвитку*. Дніпро : ДНУ ім. Олесья Гончара, 2021. С. 80–81. DOI: 10.31812/123456789/4280.

4. Марчук С.В. Теоретичний аналіз поняття емоційного інтелекту в психології. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Психологія»*. 2022. № 3. С. 20–23. DOI: 10.32782/psy-visnyk/2021.3.4.

5. Могиляста С. Розвиток емоційного інтелекту старшокласника: Методика і результати дослідження. *European humanities studies: State and Society*. 2020. № 2. С. 74–95. DOI: 10.38014/ehs-ss.2020.2.06.

6. Петриченко Л. Професійне самовизначення особистості як психолого-педагогічна проблема. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2023. Т. 11. № 5. С. 52–58. DOI: 10.31110/2616-650x-vol11i5-008.

7. Сервачак О., Романій С. До проблеми самопізнання та самовизначення студентської молоді. *Психологія: реальність і перспективи*. 2021. № 17. С. 117–123. DOI: 10.35619/prapr.v1i17.248.

8. Чечко І.І. Професійне самовизначення старшокласників як передумова успішної професійної самореалізації та кар'єрного розвитку. *Вчені записки Таврійського національного університету В.І. Вернадського. Серія «Психологія»*. 2020. № 3. С. 39–45. DOI: 10.32838/2709-3093/2020.3/07.

REFERENCES

1. Zaviatzkina, N.V., Lysenko, I.P., & Poluden, I.V. (2021). Rol emotsiinoho intelektu v profesiinomu samovyznachenni pidlitkiv [The role of emotional intelligence in the professional selfdetermination of adolescents]. *Habitus*, 27, 77–81. <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.27.12> [in Ukrainian].

2. Martynenko, O.O. (2020). Zahalni osoblyvosti profesiinoho samovyznachennia suchasnykh starshoklasnykyv [General peculiarities of professional self-determination of modern senior pupils]. *Habitus*, 16, 151–155. <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.16.24> [in Ukrainian].

3. Marchyk, V.I. (2021). Profesiine samovyznachennia vypusnykyv u riznykh naselennykh punktakh [Professional self-determination of graduates in different settlements]. *Osvita ta nauka u minlyvomu sviti: problemy ta perspektyvy rozvytku – Education and science in a changing world: problems and prospects for development*. Dnipro : DNU im. Olesia Honchara. <https://doi.org/10.31812/123456789/4280> [in Ukrainian].

4. Marchuk, S.V. (2022). Teoretychnyi analiz poniattia emotsiinoho intelektu v psykholohii. [Theoretical analysis of the concept of emotional intelligence in psychology]. *Naukovyi visnyk uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu. seriia: psykholohiia – Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. series: psychology*, 3, 20–23. <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2021.3.4> [in Ukrainian].

5. Mohyliasta, S. (2020). Rozvytok emotsiinoho intelektu starshoklasnyka: Metodyka i rezultaty doslidzhennia [Development of high school students emotional intelligence: methodology and research results]. *European humanities studies: State and Society*, 2, 74–95. <https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2020.2.06> [in Ukrainian].

6. Petrychenko, L. (2023). Profesiine samovyznachennia osobystosti yak psykholoho-pedahohichna problema [Professional self-determination of the personality as a psychological and pedagogical problem]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*, 11(5), 52–58. <https://doi.org/10.31110/2616-650x-vol11i5-008> [in Ukrainian].

7. Servachak, O., & Romanii, S. (2021). Do problemy samopiznannia ta samovyznachennia studentskoi molodi [On the problem of the university students' self-determination and self-knowledge]. *Psykholohiia: realnist i perspektyvy–Psychology: Reality and Perspectives*, 17, 117–123. <https://doi.org/10.35619/prapr.v1i17.248> [in Ukrainian].

8. Chechko, I.I. (2020). Profesiine samovyznachennia starshoklasnykyv yak peredumova uspishnoi profesiinoi samorealizatsii ta kariernoho rozvytku [Professional self-determination of high school students as a prerequisite for successful professional self-realization and career development]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnogo universytetu V.I. Vernadskoho. Seriia Psykholohiia – Scientific Notes of Taurida National V.I. Vernadsky University, Series Psychology*, 3, 39–45. <https://doi.org/10.32838/2709-3093/2020.3/07> [in Ukrainian].

Svitlana Sytnik,

Doctor of Psychological Sciences, Professor,
The State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky»,
26, Staroportofrankivska, Str., Odesa, Ukraine,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5875-919X>

Viktoriiia Malysh,

Master of Psychology,
Senior Teacher at the Department of Practical Psychology,
Odessa National Maritime University,
34, Mechnykova Str., Odesa, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-6869-4822>

EMOTIONAL INTELLIGENCE IN THE STRUCTURE OF DETERMINANTS OF PROFESSIONAL SELF-DETERMINATION OF SENIOR PUPILS

The article presents the results of an empirical study of emotional intelligence in the structure of determinants of professional self-determination of senior pupils. This is the stage of person's self-determination that precedes a specific choice

of profession and includes awareness of one's own interests, experience in mastering various professional fields and adequate knowledge about oneself and one's capabilities. Most high school students today have a low level of emotional intelligence, do not understand their emotions very well, do not have a high need for self-knowledge and knowledge of others, are impulsive in their reactions and cannot effectively manage their emotions. And this is directly related to their low interest in professions that involve communication with people. Instead, high school students with a higher level of emotional intelligence show more interest in professions related to people, nature, or artistic images and are more interested in geography, literature and art. Emotional intelligence influences the emotional attitude of high school students to the choice of profession, is associated with numerous determinants of professional self-determination, such as autonomy and independence in choosing a profession, awareness of the world of professions, ability to plan professional life, emotional attitude to the situation of choosing a profession, social, moral, aesthetic and utilitarian motives for choosing a future profession. The professional self-determination of high school students is influenced by five basic factors, among which motivation, making a decision about the direction of professional activity, choosing a professional environment, consideration of social aspects and self-confidence are important. Emotional intelligence is an important component of this process, as it helps to better understand and manage emotions that influence professional choices.

Key words: *emotional intelligence, type of profession, professional environment, motive for choosing a profession, professional readiness, personality traits.*

Подано до редакції 13.06.2024